Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2012 жыл 1-чи март, орта кюн. № 38 (18959)

Багъасы 3 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Парламент

Жашау болумну игилендириуню юсюнден законла баш магъананы тутхандыла

КъМР-ни Парламентини кезиулю пленар жыйылыуунда депутатла 30-дан аслам законну проектин сюзгенди. Аны спикер Чеченланы Ануар бардыргъанды.

Повесткагъа кёчерден алгъа Парламентни депутаты - Афганистанда урушу бла жер-жерли урушланы ветеранларыны советини башчысы Тимур Тхагалегов - 15-чи февральда Совет аскерле Афганистандан чыгъарылгъан кюнча белгиленнгенин эсгертгенди. Анга жоралап, «афганлылагъа» тёлеуню», «КъМР-де аш-азыкъ къоркъуусузлукъну юсюнден», «Уучулукъну эм уучулукъ бла байламлы халланы юслеринден» законла ючюнчю эм ахыргъы окъулуларында къабул кёрюлгенди.

КъМР-де Боарчлу халда медицина страхованияны фондуну 2012 жылда бюджети да тюрлендирилгенди. Бюджет, налог эм финансла жаны бла комитетни председатели Каншоуби Ахохов айтханнга кёре, ол бюджет классификация тюрлендирилгени бла байламлыды. Дагъыда законда

Чеченланы Ануарны кёкюрегине «Ата журтну аллында къыйыны ючюн» деген майдалны Тимур Тхагалегов тюйрегенди.

болушлукъ этгенлери ючюн ол Чеченланы Ануар, КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны таматасы экинчи Залим Каширокров, КъМР-ни транспорт министрини орунбасары Вячеслав Дядченко, КъМР-ни Парламентини Урууу, социальный политика эм саулукъ сакълау жаны бла комитетини председатели Жанатайланы Салим «Ата журтну аллында къыйыны ючюн» деген майдал бла саугъаланнганларын билдиргенди эмда алайда окъуна аланы бергенди.

Ызы бла законланы проектлерин сюзюуге кёчгенди. Биринчиден, комитетлени къауумлары тюрлендирилгенди. Парламентни Ишин къурау, регламент эм депутат этика жаны бла комитетни председатели Зайрат Шихалиева айтханыча, Сummайланы Ахмат Къурулуш, жашау журт-коммунальный мюлк эм ТЭК жаны бла комитетден чыгъарылып, Спорт эм туризм жаны бла комитетге кийирилгенди. Бабаланы Хусейин а ол комитетни башчысыны къуллугъундан эркин этилгенди.

Дагъыда Суммайланы Ахмат Север-Кавказ парламент ассоциацияны Жаш адамланы ишлери, спорт эм туризм жаны бла комитетине КъМР-ни Парламентини атындан къошулгъанды.

«Машиналаны энчи стоянкалагъа элтиуню, аланы сакълауну эмда бу жумушла ючюн хакъ фондну дефицитин кетериуге ахча къайдан бёлюнюрюгю да тохташдырылады.

РФ-ни Президентини Указына тийишлиликде къыралны субъектлеринде Россейден къысталыргъа тийишли тыш къыраллыла болжаллы халда турурча энчи учреждениялa къуралыргъа керекдиле, ол санда КъМР-де да. Ол жаны бла, законда айтылгъаныча, аллай учреждениялaны къураугъа, ишлетирге да ахча республиканы бюджетинден бёлюнеди.

«КъМР-де стратегиялы план салыуну юсюнден», «КъМР-де урунуу законла эмда урунуу бла байламлы башха норматив-праволу актла республиканы къалай толтурулгъанларына ведомствола аралы контроль этиуню юсюнден» законла да федеральный изленлеге келишдирилгендиле.

Коррупциягъа къажау федеральный законла къатыланнганлары бла байламлы бир къауум республикалы закон да тюрлендирилгенди, ол санда «КъМР-де коррупцияны профилактикасыны юсюнден», «КъМР-де къырал къуллукъланы юслеринден», «КъМР-де къырал граждан службаны юсюнден» эм башхалагъа.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ПРОГРАММАЛЫ СТАТЬЯ

Россей эм тюрлене баргъан дуния

«Московские новости» газетде эм премьер-министрни айырыула аллы putin 2012. ru сайтында Владимир Путинни къыралны тыш политикасына жораланнган статьясы басмаланнганды. Аны бир-бир жерлери бла сизни шагъырей этебиз.

Суверенитетни юсюнден

Къыралны суверенитетинде адамны баш эркинлиги биринчи жерде болургъа керекди деп терк-терк айтадыла. Сёз да жокъду аны алайлыгъына. Адам улугъа къажау кюреш – ол бузукълукъ ишди, алай эсе, ол халкъла аралы сюд бла жууапха тартылыргъа керекди. Ол болумну жашауда хайырланнганда уа, къыралны суверенитетине заран тюшеди, адамны баш эркинлиги тышындан айырыу халда къорулана эсе, къоруулау процессде кёп адамланы эркинликлери аякъ тюп боладыла, аны бла бирге жашауну мурдору эм бек сыйлы зат да – жашаугъа эркинлик да. Сёз бир иги ишни юсюнден угъай, тузсуз-мыстысыз ушакъны юсюнден барады.

Бир киши да эркин тюйюлдю ООН-ну ишлерин эм полномочияларын кёсине алыргъа, артыкъа да суверенный къыраллагъа кюч бла басынчакъылыкъ этерге. Бек алгъа сёз «кеси боюнуна, «къоруулану бириги уге» келишмеген функцияланы алыргъа кюрешген НАТО-ну юсюнден барады. Битеу ол шартла адамны сагъыш этдирирча затладыла. Биз «жандауурлукъ» операцияла эм «ракета-бомба» демократияланы къурмалыкълары болгъан къыралланы праволу мардалагъа сыйыныгъыз эм адамлыкъгъа бойсунгъуз деп аз кюрешмегенбиз. Ол сёзлени эшитирге сюймегендиле ансы...

Америкалыла кеслерине арталлыла заран тюшмезни жалчытыр муратдан сора аберини эсге алмайдыла, ол утопияды эм технология жаны блача, геополитика план жаны бла да жашауда бардырылмазлыкъ затды...

Биреуге арталлыда заран тюшюрмезлик зат битеу къалгъанлагъа заран тюшюрлюк зат боллукъ эди. Аллай перспективагъа хо дерге жарарыкъ тюйюлдю. Кёп къыралла биз барыбыз да иги билген сылтаула бла, аны юсюнден ачыкъ айтыргъа сюймейдиле. Россей а хар заманда да хар нени да атларын ачыкъ айтырыкъды.

«Араблы жаз башыны» юсюнден

Бир-бир къыралла, жандауурлукъ чакъырыула бла кир муратларын букъдуруп, авиацияны болушлугъу бла ливиячы низамны жокъ этгенди. Аны ахыры уа, орта ёмюрледе окъуна болмагъан, адам жаратыла башлагъан кёзюдеча, Каддафини жойдула. Ким болса да, бирею «ливиячы сценарийни» Сирияда хайырланмазча этерге керекди...

Ол ачыулу сынауланы кёре турганлай, биз НАТО-ну Къоркъуусузлукъ советини Сирияны ич ишлерине аскер кюч бла къатышырга керекди дегенча чакъырыуун къабыл этерге къажаубуз.

Аны бла байламлы россейли эм къытайлы ветогъа бек къаты, тели болургъа жетип окъуна дейик, тюбеген бизни западлы коллегаларыбызгъа алгъынча оюмсуз идеяларыгъызны схемасын - ол неда башха акцияны бардырыргъа ООН-ну Къоркъуусузлукъ Совети эркинлик бермеген эсе игиди, былайда сейирлери болгъан къыралланы кючлерин бирикдирликбиз. Сора урлукъбуз.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Билим берив

Жангы стандартланы эбине тюше

Битеу республикадача, Элбрус районда да билим бериую федеральный къырал стандартын сынап кёрюу барады. Аны юсюнден тийишли управлениялы башланнган школларыны методисти Бекклиланы Мёлек былай айтханды:

-2011-2012 окъуу жылда министерствобуз билим бериую КъМР-ни къабыл кёрген муниципальный учреждениялырындан ючюсюнде - Тырныауузда биринчи номерли лицейде, ючюнчю номерли орта школда бла Кёнделенни тёртюнчю номерли орта школунда - сынап кёрюу бардырылгъанды. Жангы стандартлагъа кёре ишни къолгъа беш устаз алгъан эдиле. Аланы классларында битеу окъуучуланы саны 99 сабий болгъанды. Башланнган классланы устазыны, директорну билим бериую стандартын жашауда бардырыугъа башчылыкъ этген, окъутуюйретиу иш жаны бла заместителини, психологну, къошакъ билим бериу жаны бла педагогну къуллукълары бла байламлы инструкцияларына тюрлениуле кийирилген эдиле. Билим бериую бу учреждениялaрыны уставлары да тюрлендирилгендиле.

Бу школлада башчылыкъ этиуню командалары къуралгъан эдиле. Ала билим бериую магъаналы программаларын жарашдырыуну бла жашауда бардырыуну, андан сора да, дерсленден тышында программаланы къолгъа алгъан эдиле. Билим бериу учреждениядa иш хакъ тёлеуню тохташдырыуну, бу проектни ишге сингдириуню бардыргъан устазлагъа иги ишлерге кёллендирген тёлеулени юлешиуню кесегинде мардалы право мурдору тюрленнгенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Акция

Ата журтха сюймекликни дерслери

Россей Федерациясы МВД-сыны Нальчикде Управлениясы 2012 жылда 15-чи февральдан 23-чю февральгъа дери кезиуде «Кишиликни ыйыгъы» деген ат бла жаш тёлюню патриот ниетде юйретиуню акциясын бардыргъанды. Аны чеклеринде шахарны школларында болгъан Жигитликни дерслерине окъуучула бла бирге Уллу Ата журт урушну ветеранлары, полицияны къырал саугъалагъа тийишли болгъан къуллукъчулары да къатышхандыла.

Ветеранла школчулагъа Уллу Ата журт урушда эм тылда совет адамланы ёмюрледе унутулмазлыкъ батырлыкъларыны юслеринден кёп сейир хапар айтхандыла. Ала артыкъда халкъланы шуёхлукъларына, патриот ниетге, Ата журтха сюймекликге айырып эс бургъандыла.

Бизни корр.

ЖАМАУАТ ОРГАНИЗАЦИЯЛАДА

Ишлеринде жандауурлукъ тийишли жерни алады

Тиширыуланы Нальчик шахар совети бу кюнледе кесини озгъан жылда ишини итоглары чыгъаргъанды, 2012 жылгъа да борчла белгилегенди. Анга аталгъан жыйылыу хычыууун ишден башланнганды. Советни председатели Лидия Дигешева эмда аны орунбасары Марина Казанчева, жамауат организацияны ишине тири къатышхан тиширыуланы атларын махтау бла айтып, саугъала бергенди. Аланы араларында шахарны кёп тюрлю жерлеринде бет жарыкълы ишлеген врач, предприниматель, сабий садны таматасы, устазла, журналистле да бар эдиле.

Лидия Дигешева, жыйылыугъа РФ-ни МЧС-ини Къабарты-Малкъарда Баш управлениясыны бёлюмюню таматасы Мухамед Абазов къатышханын айтып, бу ведомствону къуллукъчулары советте, артыкъда анда къуралгъан кииймле фондха, дайым да болушып турганларын чертгенди. Аны юсюнден а аны башчысы Эмма Карданова билдиргенди.

Ол фонд 2001 жылдан бери ишлегенин, тиширыуланы шахар советини алгъаннгы председатели Беппайланы Розаны башламчылыгъы бла уллу эмда кюлайсыз юйюрлеге, жангъыз къалгъан къартлагъа болушур мурат бла къуралгъанын эсгергенди. Ары бир кюннге 10-30 адам келеди. Жамауат организацияланы келечилери да аны жокълагъанлай турадыла.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Айырыула

Участоклада - компьютерле программалары бла

КъМР-ни Айырыу комиссиясыны башчысыны орунбасары Сергей Евтушенко билдиргеннге кёре, республиканы районларында бла шахарларында орналгъан 351 айырыу участокда интернет кабельлени тартыу жаны бла ишле бошалгъандыла.

- Айырыула бардыруллыкъ жерледе битеу да программа–аппарат комплекслери болгъан 94 энчи компьютер орнатылгъанды. Алада монтаж ишле да бошалып, барысы да сынауну ёттгенди, - деп чергенди Евтушенко.

Ол дагъыда видеокамераланы, ючю участокдан къалгъанында, битеу белгиленнген жерледе орнатырыкъларын да айтханды. «Видеокамерасы болмагъанлай жаланда аскерчиле тургъан бир бёлюм эм эки больница къаллыкъдыла»,- дегенди ол.

Бизни корр.

Хар зат да хазырды

Элбрус территориялы айырыу комиссияны системалы администратору Марина Пелюгина билдиргенине кёре, районда къыралны президентин айырыулагъа хар неда хазырды. Болгъан 21 айырыу участокланы барысында да веб-камерала орнатылгъандыла. Тёртюнде уа электрон комплеклени хайырланып, къол кётюрюр онгла бардыла.

Тырныауузну Суу - Къоз деген жеринде электрон комплексле болгъан 343-чю айырыу участокда айырыу комиссияны членлери эльмырзаланы Лиза бла Хочуланы Гюлнара (сурат-

да солдан онгнга) 4-чю мартда бардыруллыкъ айырыулагъа хазырдыла.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Сессия

Чырмауланы кетерирге таукелдиле

Жылны башындан бери Терк районну 18 элинде жер-жерли самоуправлениялы муниципалитетинде эл Советлени сессиялары болуп озгъанды. Алагъа депутатла бла бирге арендаторла, элли-фермер мюлкелени оноучулары, социальный сферада ишлеген жамаат организацияланы башчылары да къатышхандыла. Алай бла эллени администрацияларыны башчылары тамамлагъан ишлерини юсюнден жаланда депутатланы алларында отчёт этип къоймай, битеу эллилени ала бла шагъырей этгендиле.

Районну администрациясында экономика бёлюм социально-экономика жаны бла 37 кёрюмдюню жик жиги бла сюзгенди, алагъа кёре къаллай ишле тамамланнганларын ачыкъ этгенди. Алай бла битеу эллени администрацияларыны ишлерине багъа бичерге къолдан келгенди.

Районда жерни юсюнден вопросха хар заманда да уллу эс бурулгъанды. Элде файда жаланда жерге къыйын салып алыргъа къолдан келгени себепли жер-жерли властыла анга социальный борчланы тамамлауну ёзегинеча магъана берединле. Бюгюнлюкде районда 1850 арендатор барды. Республикада жерчилик бла кюрешгенле биздеча кёп бир районда жокъдула. Бир-бир къарысузуракъ жашагъан юйюрлеге мал эм юй къанатлыла жаяргъа деп 1-2 гектар жер бериу тёреге айлана барады.

Терк районну администрациясыны башчысы Максим Панагов битеу элледе болгъан сессиялагъа кеси да къатышханды. Алада тахта кёгетлени ёсдюрюуге энчи магъана берилгенди. Андан сора уа эллеге не къадар кёп инвестицияла келирлерине къайгъырыргъа, ишчи жерле къураргъа кереклиси бюгюнлюкде баш борчладан бирлери болгъаны чертилгенди.

Арендаторланы тынгысыз этген быллай жарсылагъа да тийишлисича эс бурулгъанды: чыгъарылгъан продукцияны багъасы чыкъмайды, отлукъсюртюючю жауланы багъалары уллуду, субсидия ала туруп, бюрократланы керексиз чурумлары, сылтаулары мюлк иелени башларын хайран этеди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Футбол

Заур Хапов «Анжиге» кёчгенди

«Спартак-Нальчикни» тренер штабында ишлеп тургъан белгили вратарь Заур Хапов, клубдан кетип, Махачкъаланы «Анжи» командасына кёчгенди. Аны юсюнден «Спартакны» пресс-службасыны башчысы Альберт Беков билдиргенди.

Хапов Кабарты-Малкъарны бек белгили футболчуларындан бириди. Ол озгъан жыл сезонда Нальчикни командасыны вратарьларыны тренери болуп тургъанды. «Анжиде» тюрлениуле башланнганда, дагъыстанлы клубну башчылары Хаповха команданы вратарьларын юйретсенг эди деп тилегенди. Заур Залибиевич махачкъалачыланы айтханларына угъай демегенди эм мындан арысында ол команданы баш тренери Гус Хиддинк бла бирге ишлерикди.

Бизни корр.

Къол кётюрюулени итоглары, камерагъа къарап, айтырыкъдыла 2 бет

Аты кёкде жулдузгъа, жерде къаягъа аталгъанды 3 бет

«Берлинни алыр ючюн» майдалы да бар эди 3 бет

Классла жарты толгъанлай нек къаладыла? 4 бет

Гитлерни жашымы бар эди? 4 бет

Жашау болумну игилендириуню юсюнден законла баш магъананы тутхандыла

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

РФ-ни Шахар къурулуш кодексине, «Федеральный иеликде болгъан суу объектледе жалгъан жер юлюшлени юсюринден» эм башха федеральный законлагъа тюрлениуле кийирилгенлери бла байламлы КЪМР-ни бир-бир законодательный актлары да тюзетилгендиле.

Федеральный арадан эл мюлкню айнытыугъа бёлюнген ахчаны ачуу къоратыр мурат бла «2008-2012 жыллада КЪМР-де агропромышленный комплексни айнытыуну юсюнден» республикалы программагъа тюрлениуле кийирилгендиле. КЪМР-ни эл мюлк министрини орунбасары Казбек Коков айтханнга кёре, быйыл чыгъарыргъа белгиленнген продукцияны прогноз кёрюмдюлери 2008-2010 жыллада жыйылгъан тирликни ёлчемине таянып тапландырылгъандыла. Битеу да бирге программаны жашауда бардырыугъа 20,2 миллиард сом бёлюрге белгиленеди, ол санда федеральный бюджетден 5,6 миллиард сом бериледи.

РФ-ни Президентинде Сабийни эркинликлери саны бла уполномоченныйни къулугъу кийирилгени эмда «РФ-де сабийлени праволарыны гарантияларыны юсюринден» Федеральный закон къабыл этилгени бла байламлы «Къарар адамлары болмай къалгъан бёкоз сабийлени республикалы банк тизмесини юсюнден» закон къабыл кёрюлгенди. Жанатайланы Салимангылатханнга кёре, анга тийишлиликде ёксюз къалгъан сабийлени эмда аланы кеслерине алыргъа сюйген адамланы юсюринден жашырын информация Уполномоченныйлеге туура этилирге керекди.

Федеральный изламлеге тийишлиликде «КЪМР-ни жол фондуну бюджетини юсюнден» законну 4-чю статьясында «12 тоннадан ауур машинала регион жоллагъа хата салгъанлары ючюн аланы ителериндан тазир алынады» деген пункту кетерилгенди. Промышленность, жол мюлк, транспорт эм связь жаны бла комитетни председатели Сафарби Маремуков ангылатханнга кёре, сёз федеральный жолланы юсюринден барады.

Жанатайланы Салим «Ата журтну аллында къыйыны ючюн» деген майдал бла саугъаланнганды.

КЪМР-ни Парламентини Жаш тёлю палатасы «РФ-ни Урунуу кодексини 331-чи статьясына тюрлениуле кийириуню юсюнден» законодательный башламчылыкъны хазырлагъанды. Жаш тёлюню, жамауат биригиулени эм асламлы информация органланы ишлери жаны бла комитетни председателини орунбасары Светлана Азикова сёз кесин тапсыз жюрютген эмда сабийни акъылына, чархына да заран салгъан педагогну окъутуу ише арталлыда жанлатмазгъа деген жоруканы кийириуню юсюнден баргъанын белгилегенди. Депутатла аны къабыл кёргендиле. Ызы бла бир-бир федеральный законлагъа кеслерини эсгертилерин этгендиле.

Ахырында спикер Чеченланы Ануар Парламентни 2011 жылда ишини итогларыны юсюнден доклад этгенди. Ол айтханнга кёре, депутатла ишлеринде аслам эс РФ-ни Президентини Федеральный Жыйылыугъа эмда КЪМР-ни Башчысыны республиканы Парламентине этген Посланияларында салынган борчланы толтруугъа бургъандыла. «Белгиленнген ишлерибизни барысын да тамамлагъанбызны баш жетишимибизге санаргъа боллукъду», - дегенди.

Спикер айтханыча, былтыр Парламентни 14 пленар жыйылыуу болгъанды, алада 122 закон къабыл этилгенди. Президиумну 40 жыйылыуунда 456 протокол буйрукъ жарашдырылгъанды. Былтыр 7 жамауат тынгылау, бир кенгеш-семинар, 27 «правительствону сагъат», 13 «тёгерек стол» бардырылгъандыла. «Былайда айтырыгъым, бу кёрюмдюле 2010 жылда болгъаны тенгли бирдиле, алай «тёгерек столланы» бла «правительствону сагъатланы» саны уа аз болгъанды. Комитетлени председателлери, анга эс буругъуз», - дегенди Чеченланы Ануар.

Ол Парламентни законла жарашдырыу, къурау-аналитика, контроль эм информация ишлерини юслеринден да шарт айтханды. Коррупцияны жолун тыйыугъа, экономиканы айнытыугъа, предпринимательствогъа тутхучлулукъ этиуге, жамауат къоркъуусузлукъну жалчытыугъа, жер бла байламлы законланы игилендириуге аслам эс буулгъанын чертгенди.

Отчётда белгиленнгенича, КЪМР-ни Парламенти къыралны башха субъектлерини законла жарашдырыучу органлары бла байламлыкъла къурауугъа да баш магъана береди. Алай бла быптыр КЪМР-ден депутатланы башламчылыгъы бла Северо-Кавказ парламент ассоциация къуралгъанды, аны эки жыйылыуу болгъанды. Парламентлени аралары бла байламлыкъла къурау ишни чеклеринде Алтай Республиканы Къырал Жыйылыуу – Эл Курултайы бла бирге ишлеуню юсюнден келишим этилгенди.

Докладны ахырында Парламентни Председатели, бу юнледе президент айырыула бардыыллыкъларын эсгертип, депутатланы барысын да, ала къайсы партияны кечилери болгъанларына да къарамай, биригин, бу магъаналы ишге тири къатышыргъа чакыргъанды.

Жыйылыуда башха вопросла да сюзюлгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Ишлеринде жандауурлукъ тийишли жерни алады

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

- Онбир жыл мындан алгъа кёпле фондну керексиз, бир киши да эс бурмазлыкъ ишге санай эдиле. Алай аны къурау бек тюз оноу болгъанын жашау кеси кёргюзтгенди, - деп, аны таматасы быллай шартла келтиргенди. 2011 жылда юс эм аякъ кийимле, мебель, адырла аны аллында жылдан эсе 2,5 кереге кёп жыйылгъанды.

Эмма Карданова аланы келтиргенлеге да ыразылыгъын билдиргенди. Аланы асламысы киерге, жюрютюрге, хайырланыргъа жаралу болгъанын чертгенди. Ол айтханыча, юс эмда аякъ кийимледен 3300 адамгъа юлешиннгенди. Аланы алгъанланы асламысы пенсиячыладыла (отуз проценти), кёп сабийли юйюрлени келечилеридиле (жыйырма жети проценти), инвалидледиле (15 проценти), сабийлени жангыз кеслери ёсдюрген аналадыла (алты процент), ишсизледиле, студентледиле эмда юйлери кюйюп неда бир башха палах бла кыйын болумгъа тушгенледиле (онтёрт процент).

Алай бла юйлери кюйген Желетежевлени, Абазовланы эм Мирзойланы юйюрлерине юс эм аякъ кийимледен, адырладан, мебельден да кереклени чакълы бир берилгенди. «Жарсыугъа,-дегенди фондну таматасы, - арт жыллада болушлукъ излей келгенлени араларында устазла, медицинада ишлегенле да аслам болгъандыла. Биз бир адамны да къурулай жибермейбиз. Хар бирине юсюне жарарча кийимле табаргъа болушабыз. Бизде китапла, иллюла, мебель да алыргъа боллукъду».

Фондну таматасы Эмма Кардановны алгъышлагъан кезиуде.

Эмма Карданова жарсыуун да айтханды. Кийимле жыйышдырылгъан отоу иги жылынмайды. Дагъыдаары телефон керек болуп турады.

Артда чыгъып сёлешгенле да фондну ишин хайырлыгъа санагъандыла, аны кенгертиу жаны бла предложениялярын да айтхандыла. Ол ийыкъгъа эки угъай, юч кюн ишлесе, тап боллугъун чертгенди.

Жыйылыугъа къатышыргъа келир айырыулагъа да эс бургъандыла. Алагъа тири къатышыргъа чакыргъандыла.

Лидия Дигешева дагъыда бир жангычылыкъны юсюнден билдиргенди. Пенсия фондну шахар бёлюмюнде жууукъ заманда пенсиячылагъа деп энчи компьютер класс ачыллыкъды. Ол Тиширыуланы шахар советини атынданы ишлерикди.

Фонд адамланы жумушларын жалчытхан «Горный» юйню тёртюнчю этажында орналгъанын, кеси да геуюрге эмда орта кюнледе сагъат ондан башлап онбеше дери ишлегенин эсгертиргге сюебиз.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Жангы стандартланы эбине тюше

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Муниципальный даражада биз методика рекомендацияланы жарашдырыр, билим бериуню жангы стандартын жашауда бардырыу жаны бла бирге ишлер ючюн, пилот школла деп аталгъан секцияны къурагъанбыз. Андан сора да, къурау, методика, право бла жалчытыу магъаналы ишлени планын жарашдырыгъанды. Хар школ да кесини сайлауун этгенди эмда окъутуу-методика комплектле тохташдырыгъанларына кёре ишлейди. Ала Л.В.Занковну айнытыу системасы «Школа-2010», «Перспективалы баллангган школ» деген окъутуу-методика комплектледиле.

Билим бериуню жангы стандартын кийириу бла байламлы вопросла педагог советни жыйылыуларында, семинарлада сюзюлгендиле. Окъутууну структурасына билим бериуню планы бла бирге бир-бир окъуу предметлени, курсланы программалары, дагъыда ниет-адепкъылыкъ жаны бла айнытыуну, саулукълу эмда жоркъуусуз жашау халны культурасын къурауну, коррекция ишни программалары кийирилгендиле. Тюшден сора дерсленде тышында ишлеу белгиленнгенди.

Сынауну биринчи атламлары билим бериуню къырал стандартын кийириу, билим бериуню программасын жашауда бардырыгъа керекли онгланы къурау, педагогланы бла окъуучуланы ишлеуню жангы формаларына юйрениулери, педагоглагъа бла ата-аналагъа окъутуу–юйретиу ишни тийишли кёрюмдюлерин жалчытыуну битеулю жоркъларын жарашдырыу бла бирге бардырылыргъа керекди. Аны бла бирге, баям, къошакъ финанс ресурсласыз да, педагог кадрланы усталыкъларын да кётюрмей боллукъ тюйюлдю.

Районда педагогланы усталыкъларын ёсдюрюу жаны бла иш тири бардырылады. Аладан беши, школланы башчыларын да къошуп, Россейни «Бизни жангы школубуз» деген педагог жамауатыны Санкт-Петербургда конференциялярына къатышхандыла. Ала «Эжинчи тёлюню стандартлары. Юйренииню практикада амаллары» деген секцияда ишлегендиле. Баллангган школланы устазларындан онусу бюджетни мурдорунда курслада хазырлаудан ёттендиле, дагъыда отуз тогъузусу КЪМКъУ-ну билим бериуде ишлегенлени усталыкъларын кётюрюню эмда билимлерин ёсдюрюню институту бла дистанциялы окъутууну ресурс арасы кёргъан мюлк-расчёт курслада болгъандыла.

Бизни педагогларыбыз темалары билим бериуню стандартын кийириу бла байламлы болгъан республикалы семинарлагъа, интернет-кенгешлеге, илму-практика семинаргъа бла конференциягъа къатышхандыла. Районда «тёгерек столла» бардырыладыла. Эльбрус элни орта школуну мурдорунда баллангган класслары усталарыны установочный семинарлары болгъанды.

Кюнню эжинчи жарымында дерсленден тышында ишни кийириу, сабийле бла заманны ётдюргенден сора да, аланы айнуларына да онг береди. Районну эжинчи тёлюню жашауда бардырыуну къолгъа алгъан школларында бу ишни баш тюрлюлери тохташдырылгъандыла эмда окъуу юйню онглары бла келишдирилгендиле. Спорт саулукъну игилендириу, художестволу-эстетика магъананы тутхан амалла хайырланыладыла. Предмет кружокла ишлейдиле, проект иш бардырылады.

Ол иш биютюнда хайырлы болур ючюн, педагог кадрланы хазырлауну къолгъа алыргъа, анга психологланы, тыш къыраллы тиллени усталяры, культура эм искусство жаны бла специалистлени къатышдырыгъа керекди. Былайда да къошакъ халда финансла бла жалчытмагъанлай боллукъ тюйюлдю. Тийишли окъуу жерлени проблемасын да тамамлагъа керекди-сабийле ары дери дерследе олтургъан классларда къалыргъа керек тюйюлдюле.

Быйылгъы окъуу жылда бизни районда бу проектни билиу, эбине тюшюуню жаны бла кезиуюн аллам этилгенди. Билим бериуню жангы стандартларына кёре, окъутуугъа биринчи классладан жыйырмасы кёчгендиле. Бу иш хайырлы болуруна итинирикбиз, аны бла бирге андан чыгъаргъа боллукъ тапсыз затланы онг табылгъаны къадар бир азайтыргъа кюреширикбиз.

Басмагъа **ТЕМИРЛАНЫ Анатолий** хазырлагъанды.

Россей эм тюрлене баргъан дуния

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ол халда оюмлау контрпродуктивныйди эм бек къоркъуулуду. Аны ахыры игилик бла да бошаллыкъ тюйюлдю.

Бек ышанама, АБШ эм башха къыралла бушуулу сынаулары эсге тюшюрюп, ООН-ну Къоркъуусузлукъсуз Советини эркинлиги болмай, Сириягъа кюч бла басынчакълыкъ этмезлерине. Бир да ангыламайма урушха итинуулюк кичиу къайдан чыкъгъаныны. Сыналгъан эм тенглешдирилген коллектив халда оюм этерге нек жетмейди тёзюмлюлюк, артыкъда башында айтылгъан «сириялы резолюцияны» проекти ачыкъ болгъан эсе. Жаланда сауутланнган оппозициядан да, правительстводан да, энчи алып айтханда, аскер бёлюмлени эм отрядланы шахарладан чыгъарыгъызден, къаты дауларгъа керек зди. Анга угъай деген болса, ол адамсызлыкъды.

Социальный сетьлени юслеринден

«Араблы жаз башы» да ачыкъ кёргюзтгенди шёндюгю кезиуде жамауат оюмну алчы информация эм коммуникация технологияла кьурагъанларын. Интернет эм социальный сетьле, мобильный телефонла эм аллай башха затла, телевидение бла бирге ич эм халкъла аралы политикада тийишли сауутла болуп къалгъанлардан.

Ол жангы шартды, оюмларгъа керекли затды, энчи алып айтханда, Интернетде эркин халда байламлыкъланы андан ары айнытыр эм аны террористе бла бузукъчула хайыланмазча этерге керекди...

Эркин сёз эм тийишлисича политика тирилик, правогъа къажау «жумушакъ кючле» уа къайда тирилип башлагъанларын бир бирден шарт айыра билирге тийишлиди. Жаланда махтагъа керекди правительстволаргъа бойсунмагъан жандауурлукъ бла кюрешген организацияланы. Ол санда ишлей тургъан властьланы да, критикагъа тартхан организацияланы да. Алай эсе да, правительстволаргъа бойсунмагъан ётюрюк организациялагъа эм башха аллай структуралагъа, тышындан болушлукъ этип, болумну осаландырыргъа кюрешгенлеге уа жол бермезге керекди.

АБШ-ны юсюнден

...Европада ракеталагъа къажау турууну системасын къурауну юсюнден америкалы муратны из жаратмагъанылыз заманлуду. Ол жаланда бу театрда Россейни ядро сауутну ючюн тыярыкъ, он жылла бла сыналгъан аскер-политика тенгликге чюйре келеди.

Эсигизге тюшюрейим, 2007 жылда Каннебанкпортда Джордж Буш бла тюбешгенимде, ПРО-ну проблемаларын кетерирча оноу этейик деген эдим. Алай этилсе, россейли-американы байламлыкъланы халы да иги жанына тюрленирик эди, болум да эки жанына да жараулу жолгъа тюшерик эди... Болмады алай. Каннебанкпортда сёлешулени жазмасын алып къарасакъ, хатасы болмаз дейме.

Ахыр жылланы ичинде Россейни оноуну къауууму ПРО жаны бла къалай келиширге болгъуну юсюнден башха предложенияла да этгенди. Ала алыкъа ючлерин тас этмегендиле.

Россейни аты бла этилген тырманланы юслеринден

Россей сезип турады анга къажау кюрешни мурдорсузлугъун, къалай да болсун, тырман этилсин ансы демеклигин эм анга къажаулугъун, тырманлыгъын да, бир-бирде але кюрешген озгъанларын да. Ала бизни кемчиликлерибизни кёзюбюзге тутсала, сау болугъуз дейбиз, нек дегенде аланы жашаудан къалай бла кетерирге боллугъуну юсюнден сагъыш этебиз, амалла излейбиз. Болмачы затны юсюнден тырман этселе уа, толкъун-толкъун план бла уруп, кесибизни гражданлырбыз бла байламлыкъларыбызгъа бузукълукъ этерге кюрешселе, дагъыда Россейни ич политикасына бурунларын суГъаргъа итинселе ангылайса ала бийик ниет эм демократия принцип бла этилмегенлерин.

Адамны эркинликлерин сферасын бир кишиге да сатып берирге жарамайды. Россей – жаны демократиялы къыралды. Биз асламысында асыры тыйгъычлы болабыз, бизни сынаулу партнёрларыбызны кёллерине тиерге сюймейбиз. Айтыр зат а барды – адамны баш эркинлигин къоруулауда, башха затлада да.

Эртгегили демократиялада да кёп бузукъчу ишле боладыла, аланы кёрмегенча этип къояргъа керек тюйюлдю. Аллай ишлени «сен кесинг телисе» деген принцип бла бардырыргъа жарамайды. Адамны бан эркинлигини проблемаларын сюзюу къайсы жаныда да хайырлыды.

Оюмла, предложенияла

Къол кётюрюулени итогларын, камерагъа къарап, айтырыкъдыла

Жамауат палата айырыуланы кезиуюнде Владимир Чуровдан хыйлачылыкъны жолларын жабуну мадарлары этерге излегендиле. Аны ведомствосу жер-жерли айырыу комиссияладан къол кётюрюню юнюнде участокда болгъан ишлени вебкамерагъа жаздырып турургъа борчлу этгенди, протоколланы да жарашдырыргъа керекдиле. Аны юсюнден «Известиягъа» палаталы члени Максим Григорьев айтханды.

- Биз быллай тарыгъыуланы кёп алгъанбыз. «Айырыу комиссияны членлери къараучулагъа, къол кётюрюню юсюнден протоколгъа къарап, бир тарихлени окъуйдула, артда уа ала кетгенден сора бийик инстанциялагъа жиберилген итоглада тюрлендирилген результатла кёргюзтюледиле»,-дегенди Григорьев.

Ол айтханыча, Жамауат палата ол тюрлю гурушхалыкъладан къутулур ючюн, быллай предложенияны бергенди: комиссияны членлери къол кётюрюню юсюнден протоколну веб-камерагъа кёргюзтюргге эм, камерагъа къарап, окъургъа керекдиле, ол шартла уа аудиозаписьде жазылып къаллыкъдыла.

-Биз Владимир Чуров бла бирге келишгенибизча, вебкамераланы юслеринден инструкцияны жарашдыргъанбыз. Ол бек магъаналы мадарладан бирлериди: хыйлачылыкъ этиуню жолу ахырда кесиледи эм бир бирибизни терслеуню проблемасы арталлыда кетеркди,-дегенди Григорьев.

Ара айырыу комиссияны алгъынны председатели Александр Ивченко айырыу технологиялагъа юйретиу араны таматасы жангычылыкъны жаратханын билдиреди. «Камера бла бардыыллыкъ процессни сынап кёрлюкбюз, хар иш тынгылы тамамланырча этерге керекбиз. Андан сора уа айырыула ачыкъ, хыйлачылыкъсыз ётерле деп ийнанабыз»,- дегенди он.

Бу мадарны системасыз оппозиция да жаратханды, алай, ол оюм этгеннге кёре, бу система да хыйлачылыкъдан толусунлай хазна къутултсун. «Ол тюз мадарды, алай быллай проблема да барды: ол тюрлю видеозаписьде сюдню оноуу тюз болгъанына шагъатлыкъ этерик шартлагъа саналлыкъ тюйюлдюле»,-деп чертеди ПАРНАС-ны сопредседатели Борис Немцов. Ол айтханнга кёре, Къырал Думагъа айырыулада къараучула камерагъа кёп кемчиликлени жазып алгъан эдиле эм аланы сюдге кёргюзтген эдиле. Ол видеожазыула ГАС «Айырыуланы» системасына да кийирилген эдиле, алай сюдле аллай тарыгъыуланы алмагъан эдиле. Аллай тарыгъыуну кесине заран тюшген жаны бирирге керекди, дей эдиле сюдле. Аллай тарыгъыуну коммунистле бергенде, сюд Зюганов кеси келсин, деген эди. Аны келечиси бла сёлеширге окъуна унамай къойгъан эдиле.

Къол кётюрюулени итогларын камерагъа къарап айтыргъа деген предложение Жамауат палатаны элегинден ётген жангыз предложенияды. Бирси предложенияла уа алынмай, айырыула бла байламлы законланы эм инструкцияланы адамла келери ючюн билмегенлери алынмай къалгъандыла»,-дейди «Известиягъа» Максим Григорьев.

Жамауат палатагъа дагъыда къаллай предложенияла бериген эдиле? Сёз ючюн, быллай предложенияны эсге салайыкъ: къол кётюрюулени санай туруп, ол ишге тюрлю-тюрлю партияланы неда кандидатланы штабларыны келечилери да къатышыргъа керек эдиле. Ол ишге къараучула эм айырыу комиссияланы членлери да къатышханлары тамамлыкъ этеди. Андан сора да, тюрлю-тюрлю партияла эм хар кандидат да кёргюзтюрге боллукъдула кеслерини къараучуларын къол кётюрюу бардырылгъан жерде турургъа, деп ангылатады Григорьев.

Дагъыда быллай бир юклюю предложение бар эди. Путин битеу айырыу комиссияланы ишчилерин жыяргъа эм алагъа законну бузаргъа жарамайды дерге керекди деген. Тюрлю - тюрлю бузукълукъ ишле ючюн жууаплылыкъны юсюнден эндиге дери да айтылгъан эди тийишли законда, деп бошагъанды Григорьев.

Ара айырыу комиссияны члени Антон Лопатин «Известиягъа» былай билдиргенди: «Видеокамераланы хайырланыуну юсюнден ахыргъы регламент Ара айырыу комиссияда мындан алгъараякъда къабыл этилгенди».

-Ол документни жарашдырыугъа битеу политика партиланы президентте кандидатларыны штабларыны келечилери къатышхандыла. Биз Ара айырыу комиссияны «тёгерек столларында», Жамауат советни чеклеринде Минкомсвязьны майданчыкъларында бардырылгъан консультациялада айтылгъан амалланы барысын да бирге жыйгъанбыз. Айырыуланы итогларын камерагъа къарап айытыуу бла предложенияны юсюнден айтханда уа, Ара айырыу комиссияда битеу политика партиладан келечиле барысы да аны жаны бла къоллгъанларын билдиргендиле.

«Известия» газетден.

Чырмауланы кетерирге таукелдиле

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Жер реформаны боллугъу бла къаллыгъы эллилени къайгъы этдиргенлей турады. Сессиялада ол вопросха да уллу зс буулгъанды, аны бла байламлы кёп тюрлю оюмла айтылгъандыла. Кертиси бла да, жерни оноуу этилир заман болгъанды. Эллиле аны ючюн алай ашыгъып сакъланмагъанлы ол борчну тамамланыры.

Жер-жерли бюджетте аслам ахча тюшюрюр ючюн, не этерге керекликди айта, дегитта эм арендаторла да муниципалитетлени экономика жаны бла къарысузлыкъларын къатлаткъатлап чертгендиле. Ичер суу баргъан быргъыла эскидиле, жоллагъа ремонт этерге къолдан келмейди, элледе санитар болум тийишли даражада тюйюлдю. Сайыл садлада жер жетишмеген элле кёпдюле.

Битеу алып айтханда уа, районда социальный сферада болум аман тюйюлдю. Аны алайлыгъы КЪМР-ни Правительствосуну комиссиясы тинтиуле бардырыгъан кезиуде да шарт кёрюннгенди. Артыкъда билим бериу, саулукъ сакълау, культура учреждениялада болум иги жанына тюрлене баргъанын айтыргъа керекбиз.

Жамауатны келечилери бла тюбешиуледе эл мюлкде ишлегенлеге субсидияла, льгота бла кредитле алыуну эм башха тюрлю проблемаланы тамамлауну жоллары ачыкъланнганды. Сессиялада айтылгъан оюмла, тилекле жыйыщдырылып, алагъа кёре къаллай мадарла этилликлерини юслеринден да сёз баргъанды.

Властьланы болжалгъа салмай тамамланылыргъа керекли ишлени юсюнден халкъ бла алай ачыкъ ушакъ этиулери - толтуруучу властьны башындан тюбюне дери органларыны ишлерине баргъа бичиуде жамауатны оюму эсге алынгъанын кёргюзтген шартды. Сессиялада ачыкълыкъ, иш кёллюлюк эм биютюнден эсе тамбла иги жашаргъа итиниуюк власть органланы бла халкъны бирлигине, келишиулю ишлеулерине шагъатлыкъ этедиле. Ол а районда болум ырахатлы болгъанын, жашауну алгъа таукел атлай баргъанын кёргюзтеди.

Замира КУАНТОВА.
Терк районну администрациясыны пресс-службасы.

ХОРЛАМНЫ СОЛДАТЛАРЫ

«Берлинни алыу ючюн» майдалы да бар эди

Уллу Ата журт уруш башланнганда, халкъын, къыралын сюйген эр кишиле, къолларына сауут алып, къазауатха чыкъгъандыла. Огъары Малкъардан да жюзле бла жашла гитлерчи фашистле бла сермешгендиле. Аланы ичлеринде Мусукланы Исмайылны жашы Рамазан да болгъанды. Аны биргесине баргъанладан кёпле ызларына къайтмагъандыла. Он а, Аллах насып берип, къанлы къазауатны, сюргюнню да сынап, элине сау-саламат жыйышды. Кёп жылланы колхозда бригадир болгъанды. Кеси да агъач уста эди. Азиядан къайтхан биринчи жыллада кёплеге эшик-терезе ишлеп бергенди. Биогюнлюкде сакъланнганлары да болурла.

Андан сора да, Рамазан жамаат иште да тири къатышханды. Кёп кере элни школларына келип, усталагъа, окъуучулагъа, Ата журтха сюймеклиге юйретиу жаны бла, къыйын жылланы юсериндан хапарла айта тургъанды.

Гитлерчиле бла сермешген нёгерлерин асламыракъ эсгериючю эди.Бир кере былай айтханы эсимдеди. Уруш шахар ичинде бардырылады. Немис танкла, орамланы толтуруп, топларындан, пулеметларындан да атдырып келедиле. Солдатлары да, аланы артларына бугъуп, автоматларындан къоргъашин окъланы къуя, артха къалмазгъа кюрешедиле. Ала чачылмагъан бир атлам жер жокъду.

Бир кезиуде, аскер бёлюмню таматасы, Мусук улун чакъырып: «Связь юзюлгенди. Неда этип, аны къура»,-деп буйрукъ береди. Рамазан, аны тамамлай, кабели бла катушканы сыртына атып, жербаш юйден чартлап чыгъады. Жигит аскерчи, къулакъ арты бла сызгъырып ётген окълагъа, тёгеректе чачыла тургъан топлагъа да къарамай, бир юйден экинчисине ёте, связьны юзюлген жерин табып, бирге кёшады. Ол да аны этип, ызына къайтыргъа хазырланнганлай, алайда топ атылып, Рамазанны эси ауады.

Болсада буйрукъ толтурулгъан эди. Аскер бёлюмню таматасы, топчулагъа сёлешип, халны билдереди. Ала немис танкла таба от ачадыла. Ызы бла бизни аскерчиле кётюрюлюп, гитлерчилени къыралгъанларын къырадыла, къалгъанлары къачып къутуладыла.

Сора командир аскерчилерин ийипп, жигит связьчыны излетеди. Ала ауул тургъан Рамазанны табып келедиле. Алай бла таулу жашны хайырындан связь ишлегени себепли, тюз оноу этилип, немислилени да кёплерин къырып, бизникиле халларын тюзетген эдиле. Он жигитлиги ючюн анга Къызыл жулдузну ордени берилгенди.

Малкъарлы жаш уруш жолларында дагъыда кёп къызыу сермешлеге къатышханды. Кенигсбергни (шёндюгю Калининград) азатлауда да болгъанды. Немислиле ол шахарны бир тюрлю аскер кюч аналлыкъ тюйюлдю деп тура эдиле. Къаты уруш да этгендиле. Болсада энди ала къызыл аскерни тыяллыкъ тюйюл эдиле. «Ары дери да кёп сермешлеге къатышхан эдим. Алай бу шахар ючюн урушбуз а аланы барысындан да кюйсюз эди»,-деп эсгере эди Рамазан.

Ол сермеш ючюн Мусук улу «Кенигсбергни азатлау ючюн» майдал бла саугъаланды. Малкъарлы жаш Берлиннге дери жетеди. Немислилени шахарларын алыугъа да къатышады. Андан сора башха аскер саугъаларына «Берлинни алыу ючюн» майдал да кёшулады.

Урушну, сюргюнню да сынагъан киши юй бийчеси Алтыуланы Сура бла беш къыз, эки жаш ёсдюргенди. Ала барысы да бийик билим алгъандыла. Биогюнлюкде юйюрлю болуп, республиканы тийресинде жашайдыла, урунадыла. Аланы санында усталаза, врачла, инженерле да бардыла. Терк-терк жыйыла, дунияларын алышхан аталарынаналарын эсгере турадыла.

ГЕЛЯЛАНЫ Лиза.
Огъары Малкъар.

Конкурс

«Жылны устазы-2012» деген ат ючюн кюреширикдиле

Нальчикде, шахарны жер-жерли администрациясыны Билим бериу департаменти эм билим бериу сферада ишлегенлени профсоюзларыны комитети къурап, «Жылны устазы-2012» конкурсну шахар кезиую башланнганды.

Ол атны алыр ючюн, 21 адам кюреширикдиле. Ала барысы да келерини усталыкъларында жетишимли болгъандыла. Сёз ючюн, бешинчи номерли школу музыкадан устазы Тамара Хажнагоева, республикада биринчи болуп, кесини дерсинден жангы программаны кийиргенди. 32-чи номерли школдан орус тилден эм адабиятдан устаз Ольга Сиваченко, окъуучулагъа жаланда кесини дерсин берип къоймай, дуния маданиятны юсюнден да кёп сейир зат айтады.

Эришиуге къатышханла «Школну устазы», «Класс башчы», «Къошакъ билим бериу жаны бла устаз», «Юйретиу жаны бла башчыны орунбасары» деген номинациялада усталыкъларын кёргюзтюрге керекдиле. Алагъа билим бериу департаментни башчысы Тимур Мальбахов хорлам тежегенди.

Къытханланы алгъышлау 22-чи мартда онекини жарымында тёртюнчю номерли гимназияда боллукъду.

Юлия БЕКУЗАРОВА.
Нальчик шахарны жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

Эсде тутуу

Аты кёкде жулдузгъа, жерде къаягъа аталгъанды

Бийиклиги тёрт минг метр болгъан Кавказ тауланы бирине Холамханланы Тамараны аты берилгенди. Аны эки коллегасы мермер къанганы ёрге чыгъарып орнатхандыла.

Север Кавказда биринчи альпинист тиширыу алгъа Бызынгыда, ызы бла кёп жылланы Хасаниядa жашап тургъанды. Ол спортну сыйлы устасы эди. Эр кишиле бла тенг отуз жети бийик, тик къаялагъа ёрлегенди. Жыл саны алтмышха жеттенде да, ол таулагъа сюймеклигин къоймагъанды, «Экстрим» журналны башындан аягына окъуп тургъанды. Ол былай айтыучу эди: «Ауур жюкню да сыртынга кётюрюп таулагъа барыр ючюн, бек биринчи, аллына борчну сала билирге керекске, экинчиден а, тауланы бек къаты сюерге...»

Битеу малкъар халкъ бла бирге Холамханланы ийюрлери да Орта Азиягъа кёчююледи. Тамара биринчи классха да анда барады. Гитчелигинден окъуна ол къалай бек сюе эди тынгылларгъа абаданланы тауланы юсюнден хапарларына. Бир жол а сегизинчи классны окъуучусу школ экскурсия бла Тянь-Шаньнга барады. Аланы кёрген биринчи такъсыйкъларында окъуна сюеди. Иги кесекге дери эс жыялмай, сын болуп турады.

Артда туугъан эли Бызынгыгъа къайтханда уа, тауланы ариулукъларына туурадан сейирсинип турмай, аны батыр жюреги къая башына чыгъаргъа деп мурат этеди.

Ол умутла кёплеге къужур кёрюне эдиле. Къызны ангыламай, хиликкя этерге, кюлюрге кюрешгенле да болгъандыла. Ол а, эртте, кеч болса да, къаягъа чыгъарыгъын биле эди.

Аны жолу къыйын ауушла эдиле, атлары айтылгъан альпинистле ёрлеген къарлы тёппеле - Ушба, Тонгуз орун, Пик Шуровского, Шхельди тауу. Битеу да жюз жарым чакълы къыйын ёрлеу. Тиширыуну батырлыгъыны, уллу усталыгъыны юсюнден аны альпинист нёгерлери, тренерлери да айтадыла.

Сёз ючюн, аны биринчи тренери Шакир Тешинев бла бир жол тюбешгенимде, былай айтхан эди:

-Холамханланы Тамара бизни бек жигер альпинистлерибизденди. Аны усталыгъы, къаягъа ёрлерге хазырланыуу, чыдамлылыгъы эр кишилеге тенг эди. Ол бек сюйдюмлю, ариу, чырайлы адамды. Аны къылыгъында адежлик бла низамлыкъ, буюрулгъан иши ючюн жуаплылыкъны терен сезмеклик, этген муратына жетер ючюн, итинмеклик, таукеллик, жюрек жылыулукъ эм огъурлулукъ бирге аламат тап келишедиле.

Тамара, школну жетишимли бошап, Нальчикде педагогика училищеге окъургъа киреди. Окъуй тургъанлай, ВЛКСМ-ни Къабарты-Малкъар обкомуну путёвкасы бла Къазахстанны жангы жерлерине ишлерге барады. Петропавловскени тракторчула-комбайнчыла хазырлагъан училищесин юч айгъа бошап, усталыкъ алып чыгъады. Эки жыл ишлейди. Юйден а тохтамай къагъытла келедиле. Алада атасы: «Къызым, тилейме, къайт юйге, къайт»,-деп жазады. Ишлегенде уа, къыз къалай ишлей эди! Юйюнде энчи чемоданчыкъда тургъан кёп грамотала, багъалы саугъаланы анга шагъатдыла.

Ол жигитлиги кёп усталыкъгъа юйретгенди аны. Парашютдан секирирге, сууда жюзерге, лыжалада, конькиледе учаргъа. Къыз 45 градус сууукълукъда Минги таугъа ёрлегенди.

1964 жылда Къабарты-Малкъар къырал университети физика-математика факультетинде окъуй, ишлей да тургъанды. Студент жылла да бошалдыла. Ол, туугъан элине къайтып келип, школда устаз, ызы бла уа директор болады. Тауланы уа бир кюн да унутмайды. Окъуучула бла бирге Бызынгыны тёппелерине ёрлейди. Сабийлени альпинизмни, спортну сюерге юйретеди.

Бир беш-алты жылдан Тамараны Нальчикде «Севкавэлектроприбор» заводха инженерге аладыла. Анда ишлеген заманда ол кёп республикалы эришиулеге къатышханды. Бир жол а альпинизмден СССР-ни спорт устасы, тренер Виталий Михайлович Абалаков Минги тауну къатында анга былай айтхан эди: «Кёлюнг бла келген эсенг, жюрю. Бош алай, кёрюрге келген эсенг а, бусагъат окъуна къоюп къой». Алай Тамараны умуту альпинист болургъа эди. Къоймады. 1966 жылны 20-чы майында уа анга СССР-ни спорт устасы деген ат аталады.

- Ол мени тургъан юнюм эди. Кесим да билмей тургъанлай, нёгерлерим уллу къуучы къуйдыла. Сора Абалаков манга альпинизмден СССР-ни спортуну устасы деген удостоверениясы бла белгини береди. Къаллай уллу къуучы эди ол манга. Ол юнню бир заманда да унутмазма,-деп эсгере эди Тамара.

Альпинизмден СССР-ни спорт устасы болур ючюн, анга къыйынлыгъы «5 Б» категориялы бийиклигге бир чыкъса окъуна тамам эди. Ол а эр кишиле жаз айлада чыгъыучу Тютю башы, Ушба, Пик Шуровского, Шхельди тау, Тонгуз орункга неда Монголияны Муваркь деген тауларына бир бири ызындан къыш айлада бир ненча кере миннгенди. Биринчи кере команда бла чыкъса, экинчи кере уа кеси команданы элтип болгъанды.

Бир жол а Ленинграддан альпинистлени къаууму келеди. Тамара аны аллында кюн команда бла къаядан тюшген эди. Энип келе, таш тийип, ол сол къолун сындырады. Анга да къарамай, къыз къонакъ альпинистлени таулагъа элтген эди. Аны къолу сынып, гипсде тургъанын киши эслеген окъуна этмегенди.

Алай эниште тигелегенден сора уа ленинградчыла: «Ма сизни махталгъан таулу къызыгъыз кючден къайтхады, баралгъан да эталмай»,- деп, масхара этедиле. Аны эшитгенде, Тамараны нёгерлеринден бири, чабып келип, аны курткасын юсюнден тартып тешеди. Сора Ленинградчыла гипсни кёргенде, кечгинлик тилейдиле.

Тамара, жаланда спортну устасы болуп къалмай, урунуну да устасы эди. Анга «Севкавэлектроприбор» заводда ишлеген заманында берилген Сыйлы грамотала, багъалы саугъала шагъатдыла. Ол бек иги юй бийче, огъурлу ана, ханна да эди. Аны бла бирге уа бек уллу адамлыгъы болгъан тиширыу. Аныча оюм эте билген, кесин жюрютгенге эр киши акъыллы, дейдиле. Хасаниядa, Бызынгыда да Тамараны танымагъан, билмеген кёп адам жокъ эди.

Ол дагъыда, дарман хансла жыйып, ала бла кёплени аягъы юсюне салгъанды. Таулада ёсген хар кырдыкны атын, ол неге жарарыгъын уста биле эди. Бир жол а Чечен Республикадан келген журналист, профессор танышым бла аны юйюне баргъаныбызда, ол бизге кесини жарыкълыгъын, жюрек жылыуун да саугъа эте, кеси жыйгъан кырдыкладан чай этип, ишхилди вареньe бла берген эди. Шуёхум биогюн, биогече да аны къонакъбайлыгъын, чайны татыуун да унутмайды.

Тамара арабыздан кетгенли бу кюнледе алты жыл болду. Жашаса уа, анга бийыл жетмиш жыл толлукъ эди. Аны атын къоншулары, танышлары да уллу огъурлулукъ бла сагъынадыла. Мен а, къабыларгъа барсам, аны сын ташны къатына да къайтмай кетмейме. Биогюн да аны ачыкъ жюреги бла ышара тургъан бет сыфаты кёз аллымда турады.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

СУРАТЛАДА: (башында) Тамара туудугъу бла; (тюбюнде) Тамара жаш заманында альпинист тенглери бла.

БИЛИРГЕ СЮЙГЕНЛЕНИ КЛУБУ

Тараканла уллу шахарладан къачхандыла. Беш жылдан къайтып келликдиле

Россейлиле кече аш отоуда чыракъны жандырсала, къалай эсе да, бир жеригил къайгъыруу сезимли боладыла – кёрмейдиле алгъынча прусакланы (тараканланы) жан-жанына муштукъуа болуп къачыучуларын. Ала жокъ болгъандыла.

Къууанырыгъа керек эди: жугъуучу ауруулана жойыучула жокъдула, Аллахха шукур деп. Алай эсе да, арсарлыкъ жюрекни шошайыргъа къоймайды: бошдан думп болмагъандыла тараканла. Динозаврла къырылгъанда да, сау къалгъан бу къурт-къумурсхала XXI ёмюрню ал кезиюнде – жылыу да, аш-азыкъ да, жашау этерча къуушла да болгъан заманда, тутуп тас болуп нек къалырыгъа керек эдиле? Ма аны хатасындан жаратыладыла къорксуулу оюмла: тараканла келе тургъан къияматлыкъны сезип, аны ючюн болурму адамланы юйлерининден къачханлары, гылыу чычханла бата башлагъан кемеден къачыучуларыча?

Ала жокъ болуп нек кетгенлерини юсюнден кёп тюрлю оюмла бардыла. Аланы асламысы, къоркъуу къуру къурт-къумурсхалагъа келип къалмай, адамлагъа да барды дейдиле: бийик частоталы сотовый байламлыкъла, къурулуш ишледе заранлы материалланы хайырланыу, шахарланы кирлендириу, генномодифицияланнган продуктланы чыгъарыу дегенча затла.

Ол къуртланы жокъ болуп кетгенлери экологланы типискиге къалдыргъанды, ала тараканланы Къызыл китапха жазаргъа керекди деп, предложение окъуна этгендиле.

Морла къараланы ашагъандыла

- Тараканланы уч минг тюрлюсюнден жаланда уч тюрлюсюн, бек кёп санлыларын: къараларын, агъачдагъыларын эм тюзледегилерин сакъларгъа керекди деп оноу этилгени кертиди. Ала биреуню къыйыны бла жашагъанла эселе да, аланы хар тюрлюсю да сейирлик генофондланы иелердиле, - дейди Россей Федерациясны сыйлы экологу, Ильменск заповедникни биология бёлюмюню тамата илму къуллукъчусу, биология илмуланы кандидаты, Къызыл китапны къурагъан авторладан бири Александр Логунов.

- Ахыр жыллада хар юйюню члени болуп тохтагъан мор тараканла сизни сынат тюбюгюзге нек тартылмагъандыла?

- Тюзюн айтсам, табийгъатда менсинмеуюклери эм адамланы прусакланы сюймегенлери ючюн аланы да Къызыл китапха къошаргъа керекди деп айтыргъа къоймагъандыла. Алай эсе да, жууукъ кезиуде аллай предложение уя этерикме.

Логуновну айтханына кёре, къара эм мор тараканланы кёп миллионла бла саналгъан аскерлерини саны ири да азайгъанды. Ол биологланы да сейирге къалдыргъанды. Къара таракан Россейде эрттеден бери – татар-монголла кёчгюнчю халкъла бла бирге бизге чабыуулукъ этгенден бери жашайдыла. Аланы ата журту Гитче эм Орта Азияны къыралларыдыла.

Морла уя бизде орналып, жашау этип XVIII ёмюрню ортасында болгъан орус-прус урушну кезиюнде башлагъандыла. Оруслу аскерчиле Германиядан Ата журтларына къайтханда, кеслери да билмей, аланы артмакъларында келтиргендиле. Ма алай бла Германиядан келтирилген тараканла да прусакла деп атагъандыла. Андан сора уя къара тиши таракан оотекни – жумуртхачыкълары бла капсуланы - биргесине алып айланмайды. Аланы къурашдыргъандан сора, 34-чю юнюнде жашырын жерчикте - ундурукъ, диван тюбюне неда бир жепи жерге салады. Мор тараканны тишиси уя кесини оотекасын, балачыкълары чыкъгъынчы дери, биргесине айландырады. Эки тюрлю таракан бир жерде жашагъанда, мор тараканла къоншуну жумуртхачыкъларын тапсала, аланы ашап болгъандыла.

Алай бла «татар-монголлу» тараканла прусакла бла бардырылгъан урушда хорланнгандыла, андан сора морла терк жайыла башлагъандыла. Ала артыкъда ол кезиуде ишленген «хрущёвкалада» сюйгенлерича жашагъандыла. Алада тараканла эркин айланырча вентиляция системала эм электропроводкала бар эдиле, алай бла, бир фатардан башхасына ётюп, кёбейе баргъандан сора 2000 жылны кезиюнде ала да жокъ болдула.

Къытайлы ууну жашырынлыгъы

- Сёз да жокъду, алай жашай билген къурт-къумурсханы жокъ болуп кетгени бизни ауарагъа къалдыргъанына. Тараканла къурт-къумурсхаланы эрттегили къанатлы къауумуна саналадыла. Аланы жер тюбюнде палеонтологла тапхан, мындан жюзле бла саналгъан миллион жылланы алгъа жашагъанларыны къалгъан –къулгъанлары ала миллион жылланы ичинде арталлыда тюрлемегенлерини ачыкъ кёргюзтедиле. Ол шарт тараканла жер-жерлени не къыйын болумларына да бек тёзюмлю болгъанларын ачыкълайды. Сёз ючюн, ала радиацияны адам тёзгенинден эсе 30 кере кёбюне тёзаллыкъдыла. Ала ядро урушдан сора да жашарыкъдыла. Шёндю уа ала нек къачып кетгенлерин ачыкълау бла киши да кюрешмейди – санэпиднадзорну службасында ишлегенлени саны да арада эм регионлада да бек азайгъандыла.

- Аланы къырылып баргъанлары юсюнден сизни оюмгъуз а къалайды?

- Мен оюмуму айтсам, тараканланы 1990 жылланы ахырында Къытайдан келтириген ууну дарманла къыргъандыла. Сёз ючюн, плинтуслагъа жагъыучу энчи халда жарашдырылгъан мелчиклени айтыргъа боллукъду. Ала къаллай уула бла жарашдырылгъанларын киши да билмейди. Ол ууланы КъНР-ден чексиз кёп ташыгъандыла, къытай тилде жазылгъан инструкцияланы уа бир киши да окъумагъанды. Шёндю ала сатыуда жокъдула, аны хатасындан ол ууланы не затладан этилгенлерин киши да билмейди.

Алай эсе да, ёлет препаратны жашырынлыгъын бир кесек акъыларгъа манга Битеуню генетиканы Вавилов атлы институтуну генетикалы биоразнообразие лабораториясыны башчысы, биология илмуланы доктору, РАН-ны профессору Дмитрий Муха болушханды.

- Къытайлыла ол заманда окъуна хайырлана болур эдиле химияны, шёндю битеу къыралла да хайырлана тургъан кючлю жангы уларын. Айтайым, жангы уу не зат бла айырмалы болгъанын эндиге дери хайырланылып тургъан уудан. Алгъын битеу химия да былай ишлей эди: таракан ууну ашайды да, ёледи неда башхаларгъа тиеди да, ёледи. Жангы химия уя къуртну акъырын ёлтюреди. Таракан ууланнган затны ашаса да, 10-15 кюнню жашайды, алай бла сау-санына сингген уу уулугъун тас этмейди, аны чегилеринде, ал эритиучю органларында, киринде болгъанда да. Жангы тёлюсю туугъанда, ол ата-анасыны уулары болгъан кирлерин ашап къырылады. Алай бла ууланнган бир таракан битеу юйюрню къырады.

Шёндю аллай уугъа «индокасарб» дейдиле. Ол къуртну неваларын бузады, андан сора ол абери ашамай тохтайды, башы «хайран» болады, санлары къурушадыла, сора – ёлюм.

Алай эсе да, беш жылны ичинде тараканла ол ууга да юйренип къаллыкъларына профессор Муха не аз да ишекли тюйюлдю.

- Ала шёндюгю химиягъа юйренселе, тараканланы экинчи толкъуну келликди, алай эсе, анга къажау кюреше жангы амаллану хазырларгъа керек боллукъду. Бизни лабораториябыз шёндю аны бла кюреше турады, - дегенди Дмитрий Владимирович.

Прусаклагъа химия бла чабыуллукъ этгенден сора алимле жангы къыйын биология сермеше хазырлана турадыла. Ол энчи вирусну жайырланыу боллукъду.

- Биз мор тараканланы геномларын ачыкълагъанбыз, табийгъат кеси миллион жыл мындан алда жаратхан вирус бар кёре эдим, къуру тараканланы къыргъандан сора, ол башха жанлыларгъа, ол санда адамгъа да, зараны болмагъан вирусду. Ол вирус, энчи татымлы ашча, тараканланы чархларына, чегилерини клетклаларына сингдиредиле эм аланы он кюнню ичинде ёлтюреди, ол кезиуню ичинде ууланнган таракан башхаланы да ууландырады.

Тараканла бла ол сермешде, профессор айтханыча, ахырына дери болмаса да, кёп заманнга хорларыкъбыз.

Специалистлени башха оюмлары

Дезинфектор:

Ала къайда кир эсе да, андадыла

Дезинфекцияны Москва шахарны арасында 4-чю номерли станциясында бёлюмюню оноучусу **Людмила МИЩЕНКО**:

- 2000 жылдан башлап санобработкаланы саны иги да азайгъанды, тараканла да жокъ болуп кетмегенидие. Ала бек тап жашайдыла кир, кёп къалгъан-къулгъанла болгъан жерледе, бир-бир офиследе, больницалада, общежитледе, подъездледе. Гастарбайтерлени вагончукъларында уя ох degен турадыла, бир-бирде уя чомп болуп тагъылып окъуна да.

Радиобиолог:

Мобильникле кёп болгъандыла, къурт-къумурсхала - азайгъандыла

Электромагнит къоркъуусузлукъну Арасыны директору, неонизирующий излученияланы къоруулау жаны бла Россейни миллет комитетини председателини орунбасары, биология илмуланы кандидаты **Олег ГРИГОРЬЕВ**:

- Сотовый связьны электромагнит излучениялары тараканланы жокъ болуп кетгенлерине себеплик этгенмиди degен соруугъа шёндю бир киши да жуап эталлыкъ тюйюлдю, нек degенде аны юсюнден илму тинтиуле жокъдула. Шёндю биз бирге баргъан эки болумну кёребиз. Аладан бири – 2000 жылдан башлап мобильный байламлыкъланы кёп базовый станциялары ишлеп башлагъаныды эм мобильникле кеслери да кёбейгенлери. Экинчиси уя – тараканланы жокъ болуп кетгенлериди. Къуру прусакла къырылып къалмай, бал чибинле да къырылыладла (Аны юсюнден «Комсомольская правда» кесини сайтында да 2011 жылда 9-чу февраль degенде жазгъан эди). Хайырлы бал чибинле нек къырылгъанлары АБШ-ны эм Израильни алимлери тинтгенлиде эм бал чибинле радиочастотный диапазонну электромагнит полясына тёзаламагъанларын ачыкълагъандыла. Прусакла нек къырылгъанларына уя киши да дегенди эс бурмайды.

Энтомолог:

Прусакланы генлери тюрлене уя болурламы

Москваны Ломоносов атлы Къырал университетини биология факультетини энтомология кафедрасыны илму къуллукъчусу, биология илмуланы кандидаты **Владимир КАРЦЕВ**:

- Кертисин айтсакъ, ала тас болуп кетмегендиле. Мор тараканла зоопаркда бек иги жашайдыла. Кертиди, анда ала бир кесек къыялуладла – аланы къанатлары угу-жугудула. Алай нек болгъанларын ангыларгъа да къыйынды – зоопаркда уу жокъду да.

- Ала генномодифицированный ашланы ашап ууланнган а болурламы?

- Ол кезиулю жокъмаъды. ГМО-продукция келе тургъан заманда не берликлерин билалсакъ, бек иги боллукъ эди. Ол продуктланы чыгъарыучула аланы рыонкга терк къуйгъандыла, тинте, сынай да кюрешмей, бир киши да айталлыкъ тюйюлдю ала адамлагъа, тараканлагъа да заранлы болгъанларын бла болмагъанларын. Прусакла уя, эштада, ууланыкъы болмазла, ала хар нени да ашагъра юйренген затладла.

«**Комсомольская правда**» газетден.

Культура

Классла жарты толгъанлай нек къаладыла?

Бюгюнлюкде Музыкагъа юйреницге: къобуз согъаргъа, жыры ноталагъа жазаргъа, суратла ишлерге, бир-бир эллерибизде онгла къурала башлагъандыла. Специализациялланган школлада къызчыкъла бла жашчыкъла жашауну бёлюмсюз санаты бла шагъырей боладыла, аны жашырылыкъларына тюшюнедиле. Алгъаракъда Яникойда болгъанымда, элни музыка школуну таматасына Аналаны Зухура Амурбиевнагъа, анда ишлеген къауум устазгъа тюбеп, ушакъ этген эдим.

Солдан онгнга: Устазла Жылкъыбайланы Алим, Ирина Нестеренко, музыка школну директору Аналаны Зухура, Лариса Ворокова эм Нина Шибзухова.

Лариса Ворокова миллет къобузну сюйдюреди.

Ирина Нестеренко уа пианино согъаргъа юйретеди.

Жангы жерге барсанг, бек жалгъа тазалыкъ, тизгинлилик кёзюнге кёрюнеди. Мында ол жаны бла хал адам бюсюрерча эди. Юйню ичинде, дерсле баргъан отоулада бир артыкъ зат жокъ эди. Музыка инструментле бла шинтикле, столла. Барысы да сыйпалып, жуулуп. Къысха айтханда, устазла бла окъуучула келирге жым-жым жылтырай хазырдыла. Кюн сайын ол жумушну тындырып тургъан Гелястанланы Асиятны. Таза жерде ишлерге, окъургъа Зухура Амурбиевна айтханнга кёре, бек фахмулу сабийле бардыла. Улбашланы Асият музыка школну «бешге» бошагъанды. Экзаменлени кезиуюнде классика тартыуланы сокъгъанда, жюриде олтургъан устазла сейирге къалып тынгылагъандыла.

Устазланы шёндюгю сохталарындан Аккайланы Алинаны, Джамалдинланы Аиданы эм Байсолтанланы Маргаританы махтайдыла. Ала хунерли сабийлеридле. Устазны айтханын терк аладыла, ариу согъаргъа кюрешедиле.

Болсада музыка школуну жаркимни да кёлю кётюрюледи.

Яникой уллу тау эллерибизден бириди. Почта, мектеп, маданият юй, эл администрацияны мекямы да бир бирден узакъ болмай орналыпдыла. Музыка школ Культура дворецни бир жартысындады. Анда хор, фортепиано, художествволу эм халкъ бёлюмле бардыла.

Фортепиано бёлюмде пианино, рояль, халкъ бёлюмде уа миллет эм къыл къобузла согъадыла. Сурат ишлерге фахмулары болгъанла уа художествволу бёлюмдедиле. Къобузчула 5-6 жыл окъуйдула, пианистле уа 7-8 жыл. «Ыйыкъгъа юч кере келирге керекди. Хар сохтаны энчи юйретебиз. Музыка инструментлерибиз да жетишеди. Сабийле уа аз келедиле. Бир да ангыламайма ол алай некди. Окъуу ючюн тёлерге керекди. Багъасы бир айгъа жюз сомду. Ол алай уллу ахча тюйюлдю. Сабийлени бери иги келмегенлери андан тюйюлдю, атала-анала музыканы иги ангыламагъандан болур ден акъыл этеме».

-Кертиси бла да, бир элден келип, сабийинги къобуз согъаргъа юйретеди. Ала не заманда да бола тургъандыла. Алай музыка школну магъанасын ангылап, ары жюрюгенлеге атала-анала, школда устазла да онг тапдырыргъа тийишли эдиле. Сабийликден юйреннген женгил болады. Ким биледи, аланы санында белгили скрипачла, аламат жырчыла чыгъарла. Бийик культуралы, ариу къылыкълыла болуп ёсерле, ниет хазнабызгъа уллу къошумчулукъ этерле деп ышанабыз.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.
Суратла авторундула.

Спорт

Владимир Путинни саугъалары ючюн эришгендиле

Хасавюртда Гамид Гамидовну атын жюрютген спорт комплексде дзюдодан «Единая Россия» партияны башчысы В.В. Путинни саугъаларына эр кишилени араларында халкъла аралы турнир бардырылгъанды. Анга Турцияны, Азербайджанны, Литваны, Арменияны, Белоруссияны, Таджикистанны, Словенияны, Нидерландыни, Юг Осетияны жыйымдыкъ командалары къатышхандыла.

Россейден Москвадан, Къабарты-Малкъардан, Къарачай-Черкесден, Дагъыстандан, Чеченден, Ингушетиядан, Север Осетия-Аланиядан, Краснодардан, Ставрополь крайдан эм башха жерледен да спортсменле баргъандыла. Ары битеу да эки жюз адам келгенди. Ала алты ауурлукъ категорияда эришгендиле. Турнирни саугъа фонду уа биринчи жер ючюн - жюз минг, экинчи жерге-50, ючюнчюге 30 минг som эди.

Бизни республикадан жети дзюдочу презёрланы санына киргендиле. Мурат Хабачиров -биринчи, Мурат Шадов, Аслан Унашхотлов - экинчи, Азамат Маремуков, Беслан Дзуев, Самира Гучапшева, Ислам Берсеков ючюнчю жерлени алгъандыла. Аланы тренерле Мухамед Емкужев, Дмитрий Иванов, Руслан Ким юйретедиле.

Андан сора да, эришиулени кезиуюнде Владимир Путиннге айырылада болушлукъ этиу митинг болгъанды. Анга 25 минг адам жыйылгъанды.

Светлана ГАУНОВА.
КъМР-ни Спорт, туризм эм курортла министерствосуну пресс-службасы.

Умутландырадыла

Владикавказда 1992 жылда тууганланы араларында грек-рим тутушуудан СКФО-ну биринчилиги бардырылгъанды. Анда Элбрус районну специализациялланган сабий-жаш тёлю спорт школуну келечилери Улбашланы Аслан (46кг.) бла Габриель Калдани (50кг.) кеси ауурлукъларында экинчи жерлеге тийишли болгъандыла.

Жашла быллай даражалы эришиулеге биринчи кере къатышханларын эсге алсакъ, ол аман кёрюмдю тюйюлдю. Алай бла гёжеуле къыралны биринчилигине къатышыргъа эркинлик алгъандыла. Ала тренер Этезланы Ибрагимде бла Ёзденланы Аскерде жарау этедиле.

Анатолий ТЕМИРОВ.

Гимнасткаларыбызны жетишими

Армавирде художествволу гимнастикадан «Серебряный обруч» атлы турнир бардырылгъанды. Анга Къабарты-Малкъардан да жаш спортсменкала къатышхандыла.

Эришиуледе республиканы Сабийлени эм жаш тёлюню чыгъармачылыкъларыны юйюню командасы айырмалы болгъанды. Энчи биринчиликде уа Инаят Бейтуганова, ахшы устазлыгъын кёргюзтюп, кюмюш майдал алгъанды. Къызчыкъланы тренер Наталья Короткова юйретеди.

Дагъыда бизни гимнасткаларыбыз ЮФО-ну бла СКФО-ну Астраханьда болгъан биринчиликлерине баргъандыла. Алада да кеслерин иги жанындан кёргюзтгендиле.

Эришиулеге къатышыргъа болушлукъну уа КъМР-ни Спорт, туризм эм курортла министерствосу, Билим бериу эм илму министерствосу, «Динамо» организация этгендиле.

Къуллукъгъа салыу

Валерий Зорькин - Конституция сюдню председатели

Уллу магъаналы сюд органны башчысы къуллугъуна жангыдан бешинчи кере, жангы принцип бла уа - биринчи кере салынгъанды. Эндиге дери председательни Конституция сюдню судьялары жашырын къол кётюрюу бла 3 жылгъа айырыучу эдиле. Жангы законодательствогъа кёре уа, аны кандидатурасына къарагъа деп, Федерация Советге президент буюргъанды, КС-ни председатели 6 жылгъа айырылады.

Федерация Советни озгъан бараз кюн бардырылгъан жыйылыуунда 141 сенатор жашырын къол кётюрюу бла КС-ни председатели жанлы болгъанларын билдирген эдиле, президентни келечиси Александр Котенков Валерий Зорькин кесини ведомствосуна 11 жылдан бери башчылыкъ этип тургъанын чертгенди. В.Зорькин КС-ге 1991-1993 жыллада таматалыкъ этип тургъан эди.

Огъаргъы палатаны Конституция законодательство жаны бла комитетини председатели Николай Фёдоров чертгенича, Конституциягъа кёп жылладан бери тюз иннетни къуллукъ этип тургъаны ючюн Зорькинни намысы биийкде жюрюйдю, дегенди. Фёдоров кандидатха жууаплы законну эталонунача къарагъанында билдиргенди. Советни спикери Валентина Матвиенко уа андан да ары баргъанды - Зорькинни россейли обществону ниет жаны бла эталонуна санагъаныны юсюнден айтханды.

Болсада къыйын соруула да бар эдиле. Сенатор Егор Строев бир ненча жыл мындан алгъа губернаторланы айырыуну юсюнден Зорькин терс оюмун айтханын салгъан эди. КС-ни башчысы уа былай чертгенди «Конституция сюдню ол бегимин эсге тюшюрсек, мен кесими исси «тауагъа салынгъан жилянча (уж) сеземе». Аны ючюн бизге бек урушхан эдиле. Сиз Кремльни политикасына жолну ачып къойгъансыз, деп терслей эдиле. Конституция сюд губернаторланы айырыуну кетерирге керекди деп ачыкъ бир заманда да айтмагъанды, алай анда ол тюрлю ишни этерге жарарыкъ тюйлдю, деп да айтылмайды»,- дейди Зорькин, ол заманны эсге тюшюре. Зорькин айтханыча, ол кезиуде КС ол заманда аллай атламны башха амалы болмай этген эди: «Губернаторланы айырып салыуну бир-бир бузукъчу кючле кеслерине таплыкъгъа хайыранлыгъа кюреше эдиле».

Къуллукъгъа жангыдан салыу бла байламлы ишле тамамланылып бошалгъанларындан сора Конституция сюдню председатели быллай чакъырыу этгенди: къыралны демократия жолун айнытыр ючюн, алыкъа Конституцияны амалларын хайырланыргъа керекди, аны бла бирге уа, баш докмуентге артыкъ уллу тюрлениулени кийире туруп, хар ишге да сакъ къарагъа керекди, дегенди Зорькин,- нек дегенде Конституцияны кючлери алыкъа толусунлай хайырланылмагъандыла. Биз биогюнлюкде Конституцияны тюрлендирсек, андан сора уа властьланы араларында ишле хар жаны бла да тап боллукъдула деп, кесибизни алдаргъа керек тюйюлбюз, - дегенди судья. - Аны ючюн саулай хайырлансакъ, Конституция къыралда демократияны айнытыргъа онг берликди».

Интернетден.

Тарыхны элбердери

Гитлерни жашымы бар эди?

Фюрерни жашы атасы бла бир заманда да тюбешмегенди, урушну заманында уа Сопротивлениясы сатырларында немислилеге къажау сермешип тургъанды.

Гитлерни кимилди жашыны аты Жан-Мари Лоре эди, деп билдиреди французлу журнал Le Point. Ол 1985 жылда 67-жыллыгъында ёлген эди. Аны атасы ким болгъанын Жан-Мари Биринчи дуния уруш башланнгандан сора 1917 жылда билген эди. Энди боллукъ фюрер Франциядагы бардырылгъан урушха къатышхан заманында 16-жыллыкъ Шарлотта Любжуа бла, Лилдден запад табада Фурнес-ин-Вепп шахарчыкъда жашагъан къыз бла шагъырей болгъан эди.

«Мен бир заманда башха тиширыула бла бирге бичен хазырлауда ишлей эдим,-дегенди Шарлотта жашына кеси ёлюр заманындан алгъаракъда.- Биз алайда немисли солдатны кёргенди эдик. Ол къаллай эсе да бир суратны ишлей тура эди къагъытда. Хар бирибиз да ол къаллай сурат эте тургъанын билирге сюе эдик. Ол солдатха мени иерге оноу этген эдиле».

Ол солдат артда Гитлер болуп чыкъгъан эди. Ол французлу типни билмей эди, алай Шарлотта немисча бек иги сёлеше эди. Алай бла Шарлотта бла Гитлер ахшы шагъырей болгъандыла, бир бирни сюедиле, 1918 жылда мартда алагъа жаш да туудады.

Жан-Мариге , французлу тиширыула немисли солдатладан тапхан сабийлени барысынача, «сын боша» деген ат берген эдиле. Кесини тенг жашлары бла тюйюшлени кезиуюнде Жан-Мари, атасын къоруллай, бек кюреше эди. Адольф Гитлер а ол заманда нацист партияны къурап, властьны къолгъа этерге хазырлана эди, жашы Жан-Мари да анга болушлукъ этерге таукел эди.

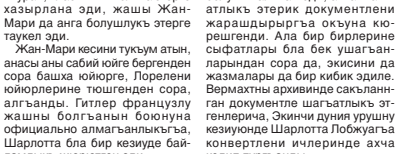

Жан-Мари кесини тукъум атын, анасы аны сабий юйге бергенден сора башха юйюрге, Лорелени юйюрлерине тюшгенден сора, алгъанды. Гитлер французлу жашны болгъанын боюнуна официально алмагъанлыкъгъа, Шарлотта бла бир кезиуде байламлыкъ жюрютген эди.

1940 жылда Жан-Мари Мажино къоруулануну ызда немислилеге къажау урушут тургъанды, артда уа, Франция капитуляция этгенден сора, нацистлеге къажау сермешлеге Сопротивлениясы сатырларында Климент деген ат бла къатышып болгъанды. Аны тууган атасы ким болгъанын Шарлотта жашына кеси ёлюрден алгъаракъда, 50-чи жыллада, айтхан эди.

Жан-Мари Лоре, заман оза баргъаны сайын, кесини атасы Гитлер болгъанына юйренчек болуп къалгъан эди, анга шагъатлыкъ этерик документлени жарашдырыргъа окъуна кюрешгенди. Ала бир бирлерине сыфатлары бла бек ушагъанларындан сора да, экисини да жазмалары да бир кибик эдиле. Вермахтны архивинде сакъланнган документле шагъатлыкъ этгенлерича, Экинчи дуния урушну кезиуюнде Шарлотта Лобжуагъа конвертлени ичлеринде ахча келип тургъанды.

Анасы ёлгенден сора юйлерини чардагъында Жан-Мари Гитлер ишлеген суратланы тапханды, Германияда да Шарлоттагъа бек ушагъан тиширыуларда суратла табылгъандыла. Аны тюплеринде уа «Адольф Гитлер» деген сёзле жазылыпдыла.

«Комсомольская правда» газетден.

ЮЙРЕТИУ

От тюшюуге къажау амалла

Прохладныйде КъМР-ни Урунуу эм социальный айнытыу министерствосуну халкъны социальный жаны бла жалчытыу комитеклени арасы шахарда эм Прохладна районда от тюшюуге надзор этиу бёлюмню ишчилери, республиканы от тюшюуге къажау къырал службасы бла бирге алты жюз пенсионер эм абадан адамла бла юйретиу бардыргъанды.

Мероприятияны къурагъанла жыйылгъанланы соруларына жууапла бергендиле, от тюшюуню сыптауларын, аланы къурутууну амалларыны юсюнден да айтхандыла. Ала энчи эс электричествону тюз хайырланыугъа бургъандыла, нек дегенде бир розеткагъа талай приборну салыу электрический ызгъа ауур болады, алай бла от тюшюре къоркъуу да ёседи.

Ахырында абаданлагъа от тюшгенде адам кесин къалай жюрютюрге кереклисини юсюнден рекомендация берилгендиле.

КъМР-ни Урунуу эм социальный айнытыу министерствосуну пресс-службасы.

Алгъышлау

Узакъ ёмюрлю бол!

Огъары Малкъарда жашагъан **МУСУКЛАНЫ Мутай** бла **Зухура**, Тёбен Чегемде жууукъ юлюшлери **ХОСАЛАНЫ Арсенни** тууган кюню бла алгъышлап, узакъ ёмюрлю болурун сюйгенлерин билдиредиле.

Жыйылыу

Кюрешни бир такъыйкъагъа да селейтмезге

Бу кюнледе КъМР-ни прокуратурасында право низамны сакълаучу органланы къуллукъчуларыны жанларына суГъанакълыкъ этиу бла байламлы чыкъгъан къыйын криминоген болум къатылана баргъанын эсге алып, ведомствола аралы ишчи къауумну жыйылыуу болгъанды. Анда сёз законсуз сауут-саба, патронла, чачдырылыучу устройствола сатыуну, аланы хайыранлыпъ, полицияда ишлегенлени эм аскерчилени жанларына уллу къоркъуу тюшгенини юсюнден баргъанды. Быллай халда ведомствола аралы ишчи къауум къуралыулу халда этилген аманлыкъчылыкъгъа къажау къалай кюрешгенине айырып уллу эс бурулгъанды.

Аны бла бирге жыйылыуда оперативе-следствие болум эм оперативе-излеу иш не халда болгъанына багъа бичилгенди. Башда айтылгъан аманлыкъ ишлеге къажау кюрешни тийишли даражагъа кётюрюр ючюн, право низамны сакълагъан органланы борчлары ачыкъланнганды.

Жыйылыугъа уа республиканы ючюн структураларыны барысыны келечилери да къатышхандыла. Аны итогларына кёре, право низамны сакълаучу органланы къуллукъчуларына эм аскерчилени жашауларына, саулукъларына къоркъуу салгъанлагъа къажау кюреш не къадар къыйматлы болур ючюн, бир къауум комплекс мадарла этерге деген оюм айтылгъанды эм аны юсюнден бегим къабыл этилгенди.

КъМР-ни прокуратурасыны пресс-службасы.

Аманлыкъчылыкъ

Мурдар къолгъа терк тюшгенди

Россейни МВД-сыны Нальчикде Управлениясыны къуллукъчулары шахарны Попов атлы орамында энчи юйлени бирини иеси, 1949 жылда туугъан тиширыуну ёлюгюн тапхандыла. Аны тёрт санында кесилмеген, къаралмагъан, тешилмеген жери жокъ эди. Полиция, оперативе-излеу ишлени къолгъа терк алып, ани ким этгенин тохташдыргъанды эм тутханды. Эндиге дери да сюд этилген, 1948 жылда туугъан мурдар ёлтюрген тиширыуну эриди.

Аны бла къатынны арала-рында къаугъа, даулаш, тюйюш себеп болгъандыла. Мурдарлыкъ этилген жерде бичакъ эм жабышмакъ лента табылгъандыла.

Тинтиу ишле андан ары бардырыладыла.

КъМР-де МВД-ны пресс-службасы.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, БИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм- 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жангылыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилмачча бёлюм- 47-31-28.
Сурат алыучула- 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерациясыны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материаллана авторлары келери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм аламлы информацияны эркинликлерини къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —И—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Аламлы информация органла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Кульчаланы Зульфия - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушуланы Феруза (1,2-чи бетле), Зезаланы Лида (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 3250 экз. Заказ № 586

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электрон почта: elbor_50@mail.ru